

ABD İŞGALİNİN 17. YILI: IRAK'TA DURUM VE GELECEĞE DAİR BEKLENTİLER

“

Bugün, Irak toplumunun güvensizlik olgusu ülkenin en zayıf noktası olarak görülebilir. Irak halkındaki özgüven kaybının yanı sıra toplumun tüm kesimlerinde birbirine güven azalmış; devlete ve ülkenin geleceğine yönelik karamsarlık yoğunlaşmıştır.

”

Bilgay Duman

*Irak Çalışmaları
Koordinatörü, ORSAM*

ABD'nin Irak işgalinin 17. yılı geride kalırken, Irak'ta bıraktığı izler hale varlığını korumaktadır. Söz konusu işgalin ülkenin sosyolojik yapısından devlet yönetimine, kültüründen ekonomisine verdiği zarar ve ortaya çıkardığı etki uzun yıllar telafi edilemeyecek boyuttadır. Zira ABD işgali net bir biçimde toplumda

bozulmaya yol açmıştır. Bugün, Irak toplumunun güvensizlik olgusu ülkenin en zayıf noktası olarak görülebilir. Irak halkındaki özgüven kaybının yanı sıra toplumun tüm kesimlerinde birbirine güven azalmış; devlete ve ülkenin geleceğine yönelik karamsarlık yoğunlaşmıştır. Dolayısıyla Irak halkının toplumsal bir tükenmişlik sendromu içerisinde olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. Bu durum toplumu ve ülkeyi yozlaştırmakta; toplumsal ve ülkesel önceliklerin yerini bireysel ve grupsal

çıkarlar almaktadır. ABD'nin oluşturduğu yönetim düzeni ve siyasetin doğasının etnik ve mezhepsel temele dayanmasının yanı sıra on yıllarca güçlü merkezi otoriteler tarafından yönetilmiş Irak halkının hiç alışık olmadığı bir biçimde federalizm gibi bir uygulamaya yönlendirilmesi de toplumsal kimliğin minimize olmasına sebep olmuştur.

Irak toplumundaki aşiret bağları, coğrafi bağlılık ve toplumsal muhafazakarlık, varlığını güçlü bir biçimde korumaktadır.

Irak toplumunun bu dinamiklerinin son 30 yılı diktatör temelli bir yönetimin altında baskıcı bir süreçten geçtiği düşünüldüğünde; Irak toplumunun güçlü, otoriter yönetim şeklini içselleştirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Bu içsel durum, ABD işgali sonrası güçlenen etnik, dini ya da mezhepsel alt kimliklerin yanı sıra aşiretçilik ve bölgeselcilik gibi diğer etkenler federal yapıyla birlikte yerleşmeyi beraberinde getirmiştir. İşgalin ortaya çıkardığı zayıf merkezi devletin yanında yerleşmenin güçlenmesi, kaotik bir devlet yapısının oluşmasına sebep olmuştur. Zira ülkedeki hizipleşme üst seviyeye çıkmış durumdadır. Bu olgu ortak yönetim kültürünü neredeyse bitirmiştir. Her ne kadar ABD işgalinden bu yana kurulan hükümetlerde Irak'taki bütün kesimlerin temsil edilmesini sağlayacağı düşünülen ve parlamentoya girmeye hak kazanan bütün kesimlerin yer aldığı "ulusal birlik hükümetleri" kurulmuş olsa da uzlaşma ve ortak yönetim bilincine ulaşılabilirdiği söylenebilir.

Ayrıca parlamentoda yer alan bütün grupların hükümet içerisinde yer almasıyla hükümetin işlerini denetleyecek bir mekanizmanın ortaya çıkması mümkün olmamıştır. Diğer bir deyişle, Irak'ta kurulan yönetimsel yapı muhalefetsiz bir yönetim şekline bürünmüştür. Ancak hükümet içerisindeki pozisyonundan memnun olmayan ya da istediklerini alamayan gruplar, hükümet içi muhalefet yapmaya başlamış ve böylece hükümet işlemez hale getirmiştir. Öte yandan yönetimsel yapı içerisinde kota sistemi uygulanarak, belirli görevler belirli gruplara tahsis edil-

miştir. Bu durum anayasal bir kural olmamakla birlikte teamüle dönüşmüştür. Irak'taki bu zayıf yönetimsel yapı ülkeyi dış müdahaleye de açık hale getirmiştir. Nitekim özellikle ABD ve İran, Irak'taki her süreçte etkili başat aktörler konumuna gelmiştir. Diğer bölge ülkeleri ve küresel aktörler Irak'ta pozisyon almaya çalışmış olsa dahi bugüne kadar ABD ve İran'ın ülkedeki siyaseti yönlendirdiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

“

Mevcut durum, Irak'ta en basit kamu hizmetlerinin dahi sağlanamadığını göstermektedir. Örneğin; Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, yaklaşık 40 milyon nüfusa sahip Irak'ta 7,3 milyon kişinin sağlık servislerine ulaşımının sıkıntılı olduğu bilinmektedir.

”

Irak'ta İşgal Sonrası Temel Yaşam Parametreleri

Güvenlik kurumları ve mekanizması çok parçalı bir hale gelmiş; özellikle IŞİD sonrası süreçte milis grupların ortaya çıkması ve 2018 seçimleri ile birlikte bu milis gruplarla ilişkili siyasi grupların parlamentoya girmesi devleti de milileşmeye doğru sürüklemektedir. Mevcut durum, Irak'ta en basit kamu hizmetlerinin dahi sağlanamadığını göstermektedir. Örneğin; Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, yaklaşık 40 milyon nüfusa sahip Irak'ta 7,3 milyon kişinin sağlık servislerine ulaşımının sıkıntılı olduğu bilinmektedir. Dün-

yada pek çok ülkede rastlanmayan hastalıklar Irak'ta salgına dönüşebilmektedir.

Diğer taraftan Irak'ta neredeyse 10 milyon insanın su kıtlığıyla karşı karşıya olduğu söylenmektedir. Ayrıca Irak'ta devlet elektriği vilayetten vilayete farklılık gösterse de gün içerisinde en fazla 20 saat verilebilmektedir. BM verilerine göre, Iraklıların beşte birinin okuryazarlığı yoktur. Kadınlarda bu oran yüzde 24'e çıkarken, erkeklerde yüzde 11 civarındadır. 2003'ten sonra savaş, terör ve şiddet nedeniyle yaklaşık 2,5 milyon kadın dul kalmıştır.

Yine BM verilerine göre, toplam nüfusun yüzde 60'ını 25 yaş altı nüfusun, neredeyse yüzde 75'ini ise 35 yaş altı nüfusun oluşturduğu Irak'ta, genç nüfus büyük bir potansiyele sahiptir. Ancak Irak devletinin genç nüfusu iyi yönetemediğini söylemek mümkün değildir. Genç nüfusun yüzde 40'ı işsizdir. Kamu sektörü Irak'taki en büyük iş koludur. Nitekim hizipler arasındaki mücadelenin temellerinden birini de bu oluşturmaktadır. Devlette elde edilecek pozisyona, grup taraftarları ya da aşiret üyeleri için bir iş kapısı ve rantın devaminin garantisi olarak bakılmaktadır. Irak'taki devlet yapısındaki bozuk düzen, hizipçilik ve nepotizm ülkeyi büyük bir çıkmaza sürüklemektedir. Uluslararası Şeffaflık Örgütü'ne göre, Irak yolsuzluk indeksi açısından 12. sıradadır.

ABD işgali ve yıllardır devam eden savaş, ülke ekonomisini harap etmiş durumdadır. 2003'ten bu yana 450 milyar dolar kamu fonunun kayıp olduğu söylenmektedir. 2009 yılından başlayarak Irak Dinarı

yabancı para birimlerine karşı yüzde 1500'leri bulan oranlarda devalüasyon yaşamıştır. 2013'te 234 milyar dolar olan gayri safi yurt içi hasıla bugün itibarıyla bu rakamın çok altında kalmıştır. Petrol fiyatlarının giderek düşmesi de ekonomisinin neredeyse tamamı petrole dayanan Irak'ı daha da zor duruma sokmaktadır. İşgal, savaş, iç çatışmalar, dış müdahale, yolsuzluk gibi nedenlerden dolayı Irak'ta milli yatırım ve yapılanma neredeyse yok denecek kadar azdır. Bazı istatistiklere göre, Irak'taki binaların neredeyse yüzde 70'i 30 yıllıktır.

“

Irak'ın yeniden yapılandırılması konusunda uluslararası girişimler olsa da kayda değer bir ilerleme sağlandığını söylemek zordur. Ayrıca IŞİD nedeniyle halen yaklaşık 2 milyon kişi de göçmen durumundadır. Bununla birlikte, 2019'un yaz aylarından beri IŞİD'in Irak'taki eylemlerinde ciddi bir artış görülmektedir.

”

Özellikle 2014'te IŞİD'in kontrolü altına giren ve 2017'ye kadar süren savaşın yaşandığı bölgelerdeki yıkım inanılmaz boyutlara ulaşmış durumdadır. 2017'de dönemin Irak Başbakanı Haydar el-Abadi, IŞİD'den zarar görmüş bölgelerin yeniden yapılandırılması için 100 milyar dolardan fazla bir bütçeye ihtiyaç duyduklarını dile getirmiştir. Ancak mevcut durum itibarıyla bu rakam neredeyse tüm Irak bütçesine yakın bir miktardır. Her ne kadar Irak'ın yeniden yapılandı-

rılması konusunda uluslararası girişimler olsa da kayda değer bir ilerleme sağlandığını söylemek zordur. Ayrıca IŞİD nedeniyle halen yaklaşık 2 milyon kişi de göçmen durumundadır. Bununla birlikte, 2019'un yaz aylarından beri IŞİD'in Irak'taki eylemlerinde ciddi bir artış görülmektedir. Irak'taki kaotik ortam, IŞİD ve diğer terör örgütlerinin rahat eylem yapması için ciddi bir zemin hazırlamaktadır. Irak'ın bu kaotik ortamdan çıkabilmek için öncelikle devlet kurumsallaşmasını sağlamaya ihtiyacı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

ABD – İran Çekişmesinin Boyutları ve Irak'ın Geleceği

Irak'ta yaşanan ABD – İran çekişmesi, söz konusu devletin kurumsallaşması ve istikrarı önündeki en büyük engellerden biri olarak görünmektedir. Nitekim 3 Ocak 2020'de İranlı General Kasım Süleymani ve Haşdi Şabi Heyeti Başkan Yardımcısı Ebu Mehdi el-Mühendis'in öldürülmesiyle form değiştiren ABD – İran çekişmesi, kontrollü gerginlikten somut müdahaleye dönmüştür. Hatırlanırsa İran, 8 Ocak'ta Anbar ve Erbil'deki ABD üslerine balistik saldırılar düzenleyerek Süleymani'nin öcünün alındığını açıklasa da Irak'ta Haşdi Şabi içerisindeki Ketaib Hizbullah, Asaib Ehlil Hak ve Hareket en-Nuceba gibi İran'a yakın fraksiyonların ABD'yi hedef alan açıklamaları da çekişmenin vekalet unsurlar üzerinden devam ettireceğini göstermektedir. Nitekim ABD, Irak'taki milis gruplara ve liderlerine yönelik yaptırım kararları almış ve hatta bazılarını terör

listesine eklemiştir. Öte yandan ABD'nin, Irak işgalinin 17. yılı geride kalırken askeri stratejisinde taktiksel değişikliğe de gittiği görülmektedir. Irak'ta konuşlu ABD öncülüğündeki DEAŞ Karşıtı Koalisyon bünyesinde görevli ABD askeri birlikleri, ani bir kararla 17 Mart'ta Irak'ın batısındaki Anbar'da yer alan Kaim Askeri Üssü'nü, boşaltarak Irak güvenlik güçlerine devretmiştir.

26 Mart'ta Musul'un güneyindeki Geyyara Hava Üssü'nden, 29 Mart'ta ise Kerkük kentindeki K1 (Keyvan) Üssü'nden çekilerek üslerdeki yerlerini Irak Ordusu'na bırakılmıştır. Bununla birlikte ABD'nin 30 Mart'ta, İran'ın 8 Ocak'ta balistik füze saldırısı düzenlediği, Erbil'deki Harir ve Anbar'daki Aynel Esed üslerine Patriot füze bataryaları yerleştirildiği açıklanmıştır. ABD, bazı üslere Patriot konuşlandırarak İran ve Tahran yanlısı Iraklı milis güçlerine yönelik çatışma seviyesini artıracığı ve Irak'ta askeri varlığının sürdüreceği mesajını vermektedir. ABD'nin Irak'taki askeri strateji değişikliğine İran'ın aynı yönde cevap vermesi, Irak'taki istikrarsızlığı artıracak bir dinamik olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada Irak'taki siyasi sorunlar, hükümet krizleri, ekonomik problemler, protesto gösterileri, yönetsel sıkıntılar, güvenlik boşlukları, terör, IŞİD sonrası yeniden yapılanma ve göçmen sorunu gibi dinamikler de hesaba katıldığında, Irak'ın işgalin ardından 17 yıl geçmesine rağmen halen bir istikrar sağlayamadığı ve kısa vadede de sağlanmasının zor olduğunu söylemek mümkündür. ■